

УДК 331.003

Алістаєва А.В.*

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Досліджено загальні підходи, щодо визначення соціальної ефективності та встановлено критерії її оцінки на локальному, муніципальному, регіональному і загально державному рівнях. Запропоновано пріоритетні напрямки для розвитку підприємства та держави на основі визначення та аналізу соціальної ефективності.

При переході від адміністративно-командної економіки до ринкової, політика українських підприємств була спрямована на досягнення якою ціною максимально можливого прибутку, без урахування принципів соціальної справедливості. У зв'язку з цим, в наслідок ринкових перетворень, що відбувалися в постсоціалістичних країнах існуюча система на думку К. Мікульського, „складалася за двома напрямками: а) формування деяких основних рис традиційного капіталістичного суспільства, перш за все затвердження приватної власності і деяких ринкових механізмів; б) пристосування відносин приватної власності і ринкових механізмів до потреб постсоціалістичної еліти, не готової прийняти модель сучасного соціалізованого капіталізму з її обмеженнями повноважень власника в суспільних інтересах, підкоренням критеріям економічної ефективності і т.д. В результаті, на відміну від соціалізованого капіталізму західного світу ... затверджується асоціальний капіталізм постсоціалістичного типу”[1].

Зміни, що відбуваються в економіці розширюють незалежність дій, самостійність і свободу суб'єктів господарювання при виборі та здійсненні економічної діяльності; встановлюють індивідуалізовану мотивацію ризику і високого кінцевого результату; формують персоніфіковану відповідальність за свої рішення, дії та результати роботи; призводять до виникнення можливості більш гнучко й оперативно адаптувати суспільне виробництво до ситуацій, що постійно змінюються тощо. Але незважаючи на такі позитивні моменти на першому етапі всі ці перетворення спричиняють виникнення кризових явищ у національній економіці, зниження матеріального і культурного рівня життя значної частини населення, істотне послаблення економічної безпеки країни, деіндустріалізацію, соціальну та політичну нестабільність, розшарування суспільства на вузьке коло багатих і широку масу малозабезпечених, наростання незадоволеності населення економічною політикою держави, моральну деградацію, зростання злочинності тощо [2 – 4].

Все це призвело до того, що сьогодні перед керівниками держави та підприємств постає дуже серйозна проблема необхідність врахування не тільки ринкового попиту, але й всієї сукупності потреб суспільства, у тому числі й соціальних. Умовою нормального розвитку економіки стає не тільки ефективність використання господарських ресурсів, але й соціальна ефективність господарювання, тобто віддача для суспільства. В суспільній свідомості, більш чітко, ніж коли-небудь, формуються соціальні вимоги щодо державної економіки, бізнесу, уявлення про соціальну справедливість та відповідальність підприємця.

Метою даної статті є дослідження критеріїв визначення соціальної ефективності на локальному, муніципальному, регіональному, загально державному рівнях та обґрунтування необхідності її визначення.

Об'єктивне оцінювання соціальної ефективності пов'язане з суттєвими труднощами через відсутність обґрунтованої методики її визначення. У зв'язку з цим можна спиратися на дещо інтуїтивне і емпіричне уявлення про принципові підходи до оцінки соціальної ефективності. На погляд автора без ретельного вивчення питання, стосовно оцінки і аналізу існуючого рівня соціальної ефективності неможливо приймати правильні нормативні, законодавчі та управлінські рішення, щодо управління соціальною ефективністю та її підвищенням.

*ПДТУ, аспірант

Сучасні науковці [3 – 6] виділяють декілька рівнів визначення соціальної ефективності, що складається із ступеня соціального захисту людей і рівня задоволення їх соціальних потреб (рис. 1).

На першому локальному рівні перш за все повинен визначатися ступінь задоволення соціальних потреб працівників за рахунок власних засобів підприємств і організацій. Тобто на цьому рівні необхідно проводити аналіз соціальних потреб працівників, що повинні задовольняти самі підприємства. До таких потреб відносять:

- збільшення розміру оплати праці понад встановленого державою мінімального рівня заробітної плати;
- матеріальне та моральне стимулювання за результатами праці;
- видача безвідсоткової позики на придбання власного житла;
- надання безкоштовних путівок до лікувально-оздоровчих установ, або оплата частини їх вартості;
- дотації установам громадського харчування підприємства (організації);
- будівництво власних лікарень, спортивних комплексів, дитячих дошкільних установ, будинків культури, баз відпочинку;
- забезпечення умов праці, що відповідають нормативним;
- належна охорона навколишнього природного середовища;
- напрям працівників на навчання і стажування за рахунок засобів підприємства.

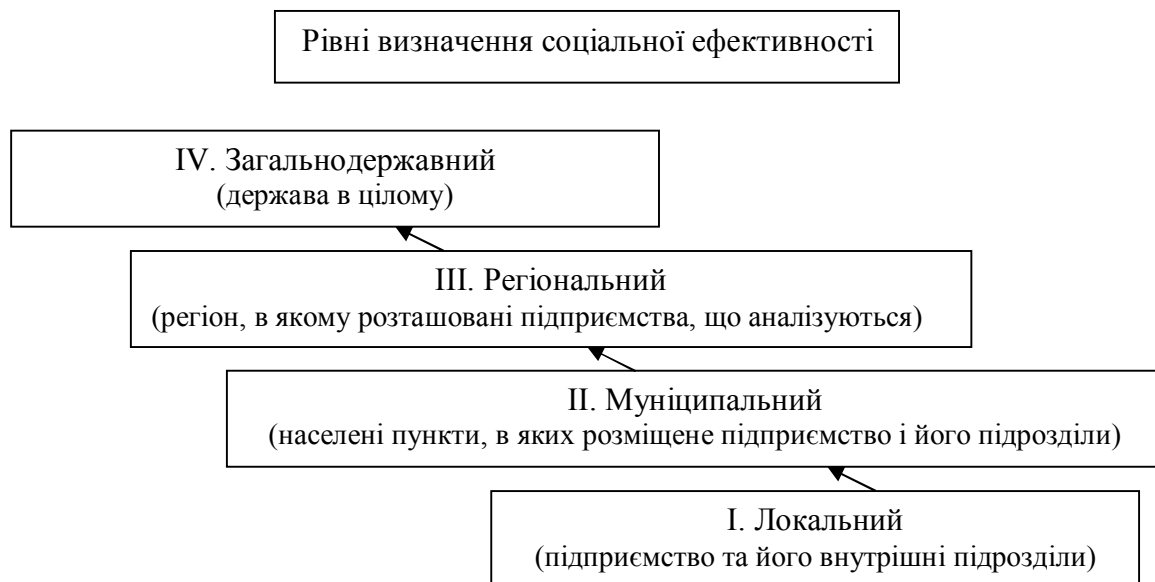

Рис. 1 – Рівні визначення соціальної ефективності

Також при аналізі соціальної ефективності на цьому рівні необхідно звертати увагу на порушення соціальних гарантій в сфері праці; існування тіньові системи оплати праці; підбір, та розстановку кадрів без урахування об'єктивних особово-кваліфікаційних якостей працівника, а за принципом власного вподобання; невідповідність оплати праці, форм та засобів морального та матеріального стимулювання реальним результатам праці і особистому вкладу працівників, рівень забруднення навколишнього середовища.

На другому – муніципальному та третьому – регіональному рівні повинна проводитися оцінка соціально значущих заходів, що здійснюються за рахунок місцевих (муніципальних) бюджетів. До таких заходів можна віднести:

- встановлення і виплата фінансової допомоги багатодітним сім'ям, дітям, що втратили одного або обох батьків, інвалідам, учасникам та дітям війни;
- фінансування місцевих організацій і підприємств невиробничої сфери;
- проведення соціально-агітаційної роботи, що буде спрямована на підвищення моральності та рівня культури, особливо серед молоді.

Як видно із рисунку 1 оцінка соціальної ефективності на загальнодержавному рівні включає в себе оцінку на регіональному, муніципальному та локальному рівні при цьому також

необхідно проводити аналіз і заходів, що здійснює сама держава:

- встановлення і регулювання мінімальної заробітної плати всім категоріям працівників підприємств і організацій;
- встановлення і виплата пенсій, стипендій і фінансової допомоги соціально незахищеним шарам населення;
- регулювання цін і вартості комунальних послуг, та продуктів першочергового споживання;
- бюджетне фінансування організацій і підприємств невиробничої сфери в межах встановлених лімітів;
- здійснення загальнодержавних соціальних програм.
- рівень виробництва товарів народного споживання в загальному обсязі виробництва за певний період часу.

Очевидно, також, що одним з головних узагальнених показників соціальної справедливості в економіці може служити якість життя населення. А високий рівень якості життя безпосередньо зв'язаний з ефективністю економіки в цілому.

Конкретне визначення рівня соціальної ефективності на всіх рівнях оцінювання соціальної ефективності повинне охоплювати не тільки кількісне вимірювання ефекту витрат по всій сукупності здійснюваних заходів, характер яких дозволяє це зробити, а також якісну характеристику груп заходів, по яких кількісне вимірювання прямого ефекту є неможливим. Кількісне вимірювання соціальної ефективності окремих груп здійснюваних заходів зводиться до числення економічного ефекту і витрат на його досягнення з подальшим їх порівнянням. При цьому у кожному окремому випадку слід застосовувати специфічний спосіб його визначення, який став відомим із завершених наукових розробок або рекомендований консультантами-фахівцями. Якісна характеристика ефективності певних груп соціальних заходів повинна передбачати більш-менш детальний словесний опис їх реального (можливого) впливу на результативність виробництва і життєдіяльність населення. Причому результати кількісного вимірювання потрібно доповнювати якісною характеристикою впливаючих на неї чинників і на цій основі робити правильні загальні висновки, що стосуються рівня її динаміки.

Проведення комплексної оцінки соціальної ефективності необхідно для того, щоб розв'язати на практиці проблеми підвищення рівня соціальної ефективності в економіці держави, включаючи профілактику і усунення причин виникнення соціальних проблем. Зрозуміло що це можливо реалізувати лише завдяки проведенню цілого ряду економічних і соціальних програм на загальнодержавному, муніципальному, регіональному та локальному рівні, а для цього потрібні значні фінансово-економічні ресурси, які можуть бути накопичені тільки в результаті створення високоефективної і конкурентноздатної економіки. Проте цього далеко недостатньо, оскільки наявні ресурси потрібно раціонально розподілити, використовувати в першу чергу для стабілізації, а потім розвитку соціальної сфери економіки. Тому «...курсу на модернізацію однозначно відповідає соціальна політика вирівнювання стартових можливостей. Дане положення підтверджується досвідом всіх розвинутих країн – від США до Японії: ефективність економіки і темпи технологічного розвитку в них тим вище, чим нижче ступінь соціальної нерівності» [3].

Оскільки неухильне зростання економічної ефективності є кінцевою метою багатоаспектної діяльності підприємств і організацій, економічну ефективність відносно соціальної потрібно вважати проміжною. Рівень економічної результативності суб'єктів господарювання служить лише матеріально-фінансовою базою для вирішення тих або інших соціальних проблем. З урахуванням саме цієї важливої обставини кожному підприємству (підприємцю) необхідно не просто максимізувати свій прибуток, а утримувати його на достатньому рівні, спроможному для збереження і розвитку фірми в конкурентному ринковому середовищі. Прибуток, що залишається понад цього рівня необхідно спрямовувати на проведення соціальних заходів, підвищення заробітної плати працівникам, поліпшення екології, тощо. «Підприємець, існуючи в суспільстві і неминуче знаходячись залежно від нього, повинен з необхідністю не тільки розвивати свій бізнес, одержуючи відповідний підприємницький дохід, але і враховувати суспільні настрої і в тій чи іншій мірі задовольняти соціальні вимоги населення» [2]. Тому що саме населення служить зовнішнім фактором, що істотно впливає на розвиток самого бізнесу, а його задоволення є основним джерелом отримання підприємницького прибутку. Якщо якість життя населення буде зростати, тобто

більшість населення буде мати рівень прибутку вищий за мінімальний, то й споживання національного продукту буде вище і прибуток підприємства, а з ним і бюджет держави також буде збільшуватись. Саме тому на погляд автора на підприємстві загальну стратегію розвитку необхідно спрямовувати не на максимізацію прибутку, а на більш високі показники такі як: соціальна справедливість, рівність та загальне благо населення.

Звісно для здійснення таких заходів підприємству необхідна підтримка муніципальних, регіональних і особливо державних властей. На цих рівнях також необхідно переглядати свої пріоритети задля проведення ефективної соціальної та економічної політики. На загальнодержавному рівні необхідно створити законодавчу та нормативну базу, що буде сприяти соціологізації. Необхідно також переглянути ставку податку на прибуток. Наприклад завдяки його зниженню, частину коштів, як і раніше, спрямовувати в державний бюджет, а іншу частину, зобов'язувати кожне підприємство використовувати на соціальні заходи. Зрозуміло, що за здійсненням таких заходів необхідно розроблювати та здійснювати державний контроль.

Подальше дослідження в цьому напрямку потребує формулювання методики оцінки соціальної ефективності та наукове обґрунтування, щодо визначення обсягу грошових коштів, виниклих за рахунок зниження податку на прибуток, що повинен залишатися на підприємстві та спрямовуватися на соціальні заходи.

Таким чином розглянуті вище негативні наслідки трансформаційних процесів, що відбувалися в економіці України, сьогодні гальмують соціальний, а разом з ним і економічний розвиток держави. Оцінювання та аналіз соціальної ефективності повинні стати першим кроком в розв'язанні цієї проблеми.

Висновки

1. В результаті дослідження визначено загальні підходи, щодо формулювання соціальної ефективності, запропоновано проводити аналіз соціальної ефективності на чотирьох рівнях: локальному, муніципальному, регіональному та загально державному, встановлено основні критерії оцінки соціальної ефективності на даних рівнях.
2. На основі аналізу соціальної ефективності запропоновано проводити соціологізацію політики держави та підприємств, за рахунок постанови соціальних пріоритетів при прийнятті управлінських рішень, щодо розвитку підприємства та держави в цілому, а також при розподілі прибутку.

Перелік посилань

1. *Микульский К.* Постсоциалистическое общество: варианты развития / *К. Микульский* // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 12. – С. 17 – 24.
2. *Гринберг Р.* Экономическая эффективность предпринимательства и социальная ответственность фирмы / *Р. Гринберг* // Общество и экономика. – 2006. – № 5. – С 56 – 63.
3. *Петросян Д.* Экономическая эффективность и социальная справедливость / *Д. Петросян* // Общество и экономика. – 2006. – № 11 – 12. – С 37 – 48.
4. *Петросян Д.* О социальной справедливости в экономических отношениях / *Д. Петросян* // Общество и экономика. – 2005. – № 9. – С 135 – 154.
5. Економіка підприємства / *Й.М. Петрович, А.Ф. Кім, Г.М. Захарчин, П.І. Кіндрацька та ін.* – Львів: «Магнолія 2006», 2007. – 580 с.
6. Економіка підприємства / *М.Г. Грещак, В.М. Колот, С.Ф. Покропивний та ін.* – К.: КНЕУ, 2003. – 608 с.

Рецензент: М.Г. Білопольський
д-р екон. наук, проф., ПДТУ

Стаття надійшла 03.03.2008